

Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi Sayı: 11/2 2022 s. 644-656, TÜRKİYE

Araştırma Makalesi

"MUÑLUK VE ZARLIK" DESTANIYLA "ÇEMBER HAS GÜZEL" VE "ÜÇ BACI" MASALLARINDAKİ BENZERLİKLER

Őule GÜMÜŞ*

Geliř Tarihi: Aralık, 2021

Kabul Tarihi: Nisan, 2022

Öz

Ortak geçmişe sahip olan kardeş boylar, dünyanın farklı coğrafyalarında birbirinden bağımsız olarak aynı kültürel kodları, inanç değerlerini ve motifleri içeren anlatılar ortaya koyabilmektedirler.

Bu çalışma, ortak kültürel yapının benzer anlatıları meydana getirdiğini savunmaktadır. Burada aynı kültüre, Türk kültürüne mensup bulunan iki Türk boyuna ait üç farklı anlatıda yer alan ortak epizot ve motif yapısı değerlendirildi. Bu anlatılardan ilki Kırgız Türklerine ait olan, arkaik unsurlarla örülü "Muñluk ve Zarlık" destanıdır. Diğerleri ise Türkiye Türklerine ait olan, Türklerin mitolojik inanç değerlerini de bünyesinde barındıran "Çember Has Güzel" masalı ile "Üç Bacı" adlı masallardır. Farklı coğrafyalarda üretilen bu anlatılar, Türklerin mitolojik inanç sisteminde ve toplumsal yaşamında yer alan unsurları benzer hatta aynı kurguyla ele alması bakımından dikkate değerdir. Bu makale ile karşılaştırmalı edebiyat ve Türk dünyası üzerine yapılan çalışmalara yenisi eklenecek, bu çalışma alanlarındaki örneklerin çeşitliliği artacaktır.

Anahtar Sözcükler: Karşılaştırmalı edebiyat, Muñluk ve Zarlık, Çember Has Güzel, Üç Bacı, motif, epizot.

COMMON ELEMENTS IN THE TALES "ÇEMBER HAS GÜZEL" AND "ÜÇ BACI" WITH MUÑLUK AND ZARLIK EPIC

Abstract

Sibling tribes with a common history can produce narratives containing the same cultural codes, belief values and motifs independently of each other in different geographies of the world.

This study argues that the common cultural structure creates similar narratives. It will analyze the common episodic and motif structure in three different narratives of the same culture, Turkish culture, belonging to two Turkish tribes. The first of these narratives is the epic "Muñluk and Zarlık", which belongs to Kırgyz Turks and is woven with archaic elements. The others are the fairy tales "Çember Has Güzel" and "Üç Bacı", both of which belong to the Turks of Turkey and also include the mythological belief values of Turks. These narratives, produced in different geographies, are remarkable in that they treat the elements in the mythological belief system and social life of Turks with similar or even the same fiction.

* Dr. Öğr. Üyesi; Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Halkbilimi Bölümü, sulegezer45@gmail.com

This article will be one of the contribution on comparative literature of Turkic world with its diversity of examples in this fields.

Keywords: Comparative literature, Muñluk and Zarlík, Çember Has Güzel, Üç Bacı, motif, epidode.

Giriş

Sözlü edebiyat geleneği içerisinde üretilen anlatılar, yazının icadından önce varlık kazanmış ve yazının kullanımından sonra da varlıklarını sürdürmüşlerdir. Sözlü anlatı geleneği, sosyal bir varlık olan insanın, kendisini ifade etme isteğinden doğmuştur. Sanatlı sözün belli kurallar dâhilinde icrası ise sözlü anlatı geleneğini şekillendirmiştir. Kuşaktan kuşağa aktarılma imkânını yazıya geçmek suretiyle bulamayan sözlü anlatının devamlılığını sağlayan yine söz olmuş, yeni ürünlerin oluşumu da söze dayanmıştır. Bu kültürel yapıyı meydana getirmek ve onun aktarımını gerçekleştirmek için konan kurallar ve oluşturulan kurumlar sözlü anlatı geleneğinin bir parçası olarak varlık kazanmaktadır.

Sözlü geleneğin en temel unsuru şüphesiz sözün kendisidir. Söz, sanatla birleşerek geleneğin ürünlerini ortaya çıkarmaktadır. Sözün sanat ile birleşmesini sağlayanlar söz ustaları olan anlatıcılar. Sözün yardımı ile anlatıcılık maharetini icra eden anlatıcı, icrası esnasında çoklukla bir müzik aletinden yararlanır. Ortaya konulan icra bir dinleyici kitlesi tarafından değerlendirilip takdir edilir yahut eleştiriye tabi tutulur. Bu doğrultuda sözlü geleneği oluşturan dört ana unsurdan bahsetmek mümkündür: Söz, anlatıcı, müzik ve dinleyici grubu (Yıldırım, 1998, s. 180). Bu unsurlar Türk boylarının sözlü geleneğinin temel yapısını meydana getirmektedir.

Sözlü anlatı açısından güçlü bir geleneğe sahip olan Türk boyları, köklü kültürel değerlerini, yaşam tarzlarını ve inanç dünyalarını sözden yararlanarak atalardan atilere aktarmışlardır. İçinden çıktığı toplumun kültürünün aynası olan sözlü anlatıların bu aktarımıyla ortak kültür unsurları meydana gelmektedir (Sakaoğlu, 1998, s. 435-444). Bu aktarımlar sayesinde aynı dili konuşan ve aynı kültürü paylaşan Türk boyları dünyanın çeşitli coğrafyalarında ortak kültür kodlarını yaşatmaya devam etmektedir (Alptekin, 1997, s. 22-33; s.154-176; Duymaz 2006, s. 470-480).

Söz aracılığı ile aynı kültürün unsurlarını farklı coğrafyalara taşıyan kardeş boylar, benzer hatta aynı içerikte anlatılar ortaya koymaktadırlar. Burada içerik açısından pek çok ortaklık gösteren üç anlatı incelendi. Bunlardan ilki Kırgız Türklerine ait olan, temeli Türk dünyasında yaygın olarak anlatılan bir masala dayanan Muñluk ve Zarlík destanı¹ ; diğer ikisi ise Türkiye sahasında tespit edilen “Çember Has Güzel” ve “Üç Bacı” masalıdır. Ortak inanç ve kültür dünyasına sahip olan iki kardeş boyun farklı coğrafyalarda Türk sözlü kültür geleneğinin kalıpları doğrultusunda ürettiği bu anlatılar arasında önemli ölçüde epizot ve motif benzerliği söz konusudur.

Muñluk ve Zarlík destanı, içerisinde mitik unsurlar barındıran ve zaman zaman masalsı bir anlatıma sahip olan bir anlatıdır.² Destanda hayatın gerçekleri, bireyin hayat karşısındaki tutumu olağanüstülüklerle örülü bir anlatımla sunulmaktadır. Oldukça gelişmiş bir sözlü geleneğe sahip olan Kırgız Türklerinin tarihî gelişimleri destanlarına da büyük ölçüde yansımıştır (Erol,

¹ Destanın özeti için bk. Kaya, 2015.

² Muñluk ve Zarlík destanı Türk boyları arasında yaygın olan bir destandır. Kırgız Türkleri arasında “Muñluk ve Zarlík” adıyla bilinen bu destan Kazak Türkleri arasında “Muñluk ve Zarlík” adını alır.

2013, s. 252). Sözlü gelenek içerisinde teşekkül eden ve aktarılan bu destan 19. yüzyılın sonlarında Ufa, Orenburg, Kazan şehirlerinde Arap harfleri ile basılmıştır. Destanın Kırgız sahası benzer metinleri³; Ümöt Moldo, Muratalı Kurankeyev, Barpı Alıkulov ve Kaçkanak Salıbayev'den derlenerek yazıya aktarılmıştır. Ayrıca Nurdöölöt Samsaliyev ve Bübü Baysınova'dan masal türünde derlenip kaydedilmiştir.⁴ Bu anlatılar Kırgız Bilimler Akademisi bünyesindeki Halk Edebiyatı Eserleri Toplama ve Araştırma Heyeti'nce derlenip yazıya geçirilerek "el yazmaları" bölümüne devredilmiştir (Akmataliyev, Musakov ve Orozova, 2007, s. 189). Muñluk ve Zarlık destanının Barpı Alıkulov anlatımı Çaştegin Turgunbayev tarafından Türkiye Türkçesine aktarılmış ve Türk Dil Kurumu tarafından "Türk Dünyası Destanlarının Tespiti, Türkiye Türkçesine Aktarılması ve Yayınlanması Projesi" kapsamında 2007 yılında yayımlanmıştır. Çalışmayı hazırlayan Gülbara Orozova, inceleyen Abdıldacan Akmataliyev'dir.

Bu çalışmada Muñluk ve Zarlık destanının B. Alıkulov anlatımı esas alındı. Destan, nazım-nesir karışık olup 1030 dizeden meydana gelmiştir. Dizelerin hece sayısı 7 ile 8 arasında değişiklik göstermektedir.

Muñluk ve Zarlık destanı ile karşılaştırılan, Eberhard-Boratav Tip Kataloğunda; 223 ve 239⁵, Aarne-Thompson Tip kataloğunda ise 707⁶ numarasıyla verilen masal, Anadolu'nun farklı yörelerinde değişik adlandırmalarla ve küçük içerik farklılıklarıyla yaygınlık kazanan bir anlatıdır. Burada sadece çalışmada kullanılacak olan metinler hakkında bilgi sunulmuştur. Bu anlatı Sivas ve yöresinde "Çember Has Güzel" adıyla; yukarı Çukurova yöresinde "Üç Bacı" adıyla kaydedilmiştir. Çember Has Güzel masalı Doğan Kaya tarafından 1973 yılında Sivas Folkloru adlı derginin 5. ve 6. sayılarında yayımlanmıştır. Ardından Ayşe Benek Kaya tarafından hazırlanan Has Bahçenin Gülleri / Sivas Masalları adlı çalışma içerisinde yer almıştır. "Üç Bacı" adlı masal 1990 yılında Esma Şimşek tarafından Selbi Diyaroğlu'ndan derlenmiş ve "Yukarı Çukurova Masallarında Motif ve Tip Araştırması" adlı doktora tezinde yer almış, çalışma 2001 yılında Kültür Bakanlığı tarafından yayımlanmıştır. Türkiye sahasında tespit edilen "Çember Has Güzel" ile "Üç Bacı" masalları aynı anlatının benzer metinleridir ve Kırgız Türklerine ait olan "Muñluk ve Zarlık" destanı ile hem epizot yönünden hem de motif yönünden ortaklıklar içermektedir.

"Muñluk ve Zarlık" Destanı ile "Çember Has Güzel" ve "Üç Bacı" Masallarındaki Ortak Unsurlar

Kırgız Türklerinin sözlü geleneği içerisinde teşekkül eden ve sosyal konuları masalsı bir üslupla ele alan Muñluk ve Zarlık destanında çocuk hasreti çeken bir hanın muradına ereceği sırada kıskanç eşlerinin hilesi ile evlatlarından ayrı düşmesi ve sonunda evlatlarına kavuşması anlatılmaktadır. Türkiye Türklerine ait olan "Çember Has Güzel" ve "Üç Bacı" masallarında da ele alınan temel konu padişahın, olağanüstü sözler veren üç kız kardeş ile evlenmesi, çocuklarından ayrı yaşaması ve sonunda çocuklarına kavuşup küçük kız kardeşin sözünü

³ Benzer Metin: Varyant, Eş Metin: Versiyon (Oğuz, 1999, s. 1-5).

⁴ Destanın temel epizot yapısıyla ortak olan ve Kırgız sahasında tespit edilen "Kötü Kadınlar" masalı için bk. Brudny ve Eşmambetov, 2017, s. 113; "Madılgın Güzel" ve "Hanın Oğlu" masalları için bk. Doğan, 2009, s. 239.

⁵ Makalede incelediğimiz masallar bu çalışmada 239 numaralı masal "Güzel" ve 223 numaralı "Menekşe Renkli Elbise" adını taşıyan masalların benzer metnidir. Bakınız: W. Eberhard ve P. N. Boratav (1953). Typen Türkischer Volksmärchen, Wiesbaden.

⁶ Makalede incelediğimiz masallar ile bu çalışmada geçen 707 numaralı "Gerçeğin Kuşu" adlı masal epizot yapısı bakımından benzerdir. Bakınız: Thompson, Stith. Motif-Index of Folk-Literature: A Classification of Narrative Elements in Folktales, Ballads, Fables, Mediaeval Romances, Exempla, Fables, Jest-Books and Local Legends. 6 vols. Bloomington: Indiana University Press, 1966.

tuttuğunu öğrenmesidir. Anlatıları meydana getiren bu temel epizot yapısını zenginleştiren, geliştiren ve her üç anlatı için farklılık arz eden epizotlar da söz konusudur ancak dikkat çeken husus farklı coğrafyalarda teşekkül eden bu anlatıların aynı içerik çatısına sahip bulunmasıdır. Türk dünyasında yaygın olarak bilinen bu anlatı Kırgız sahasında hem masal hem de sosyal konulu bir destan olarak görünüm kazanırken Anadolu sahasında masal türünde şekillenmiştir. Muñluk ve Zarlık destanı ile “Çember Has Güzel” ve “Üç Bacı” masalları arasında sadece epizot benzerliği yoktur, pek çok ortak motif de tespit edilmiştir.

Üç anlatıda da çocuksuzluk ve söz verme motifi yer alır. Eski Türk inanışlarında çocuk sahibi olamayan kişilerin lanetli olarak görülmesi ve toplum tarafından dışlanması, hanların bu kınanmadan kurtulmak ve soylarının devamlılığını sağlamak amacıyla çeşitli yöntemlere başvurmasına neden olmuştur. Türk boylarının sözlü anlatılarında öne çıkan “çocuksuzluk” motifi kahramanın olağanüstü doğumu ve hayatının ilk işareti mahiyetindedir. Devletin yöneticisi konumunda bulunan ve her türlü imkâna sahip olan hanların ilerlemiş yaşlarına rağmen soyunu devam ettirecek bir evlat sahibi olamaması durumu, Türk dünyasında sözlü anlatıların çoğunda başlangıç epizotu olarak yer almaktadır (Yıldız, 2009, s. 79). Burada ele aldığımız üç anlatı da yönetici konumunda olan ve bir çocuğu bulunmayan kişinin söz/kefalet karşılığı bir evlilik gerçekleştirilmesi ile başlar. Çocuksuzluk motifi, Muñluk ve Zarlık destanında ana temanın çıkış noktasını oluştururken masalarda ikinci plandadır. Masalarda olağanüstü bir şey gerçekleştirme konusunda söz verme durumu çıkış noktasını oluşturur. Verilen sözlerden birisi de çocuk doğurma Muñluk ve Zarlık destanında altmış kadınlı evlenen ve çocuk sahibi olamayan Çançarkan, çaresiz kalıp canından vazgeçtiği sırada Hızır’ın yönlendirmesiyle halka yemek verip çocuk doğurma kefaleti ile bir kızla evlenmek istediğini halkına duyurur. Halk içinden fakir bir kimse olan Çobdur, hanın bu isteğini kızı Kañayım’a bildirdiğinde Kañayım gördüğü rüyaya güvenerek han ile kefalet karşılığında evlenmek istediğini söyler. Böylece Çançarkan, çocuk sahibi olmak umuduyla altmış eşinin üstüne Çobdur’un kızı Kañayım’ı alır: “Kan Çobdur çaldın kızı Kañayımdı köçürüp alıp keldi, altmış ayaldın üstünö. Onu menen altmış ayal boldu” (Akmataliyev vd., 2007, s. 202).

Çember Has Güzel adlı masalda ise dönemin padişahı tebdil-i kıyafet dolaşırken bir evde konuşan üç kızın sesini duyar. Kızlar, padişahın kendileriyle evlenmesi hâlinde yapacakları konusunda vaatte bulunmaktadır. En küçük kız, padişah kendisini alırsa ona altın perçemli oğlan ile sırma saçlı bir kız doğuracağını vaat etmektedir. Kızları dinleyen padişah bu eve dünürcü gönderir ve üç kız da eş olarak alır. Padişah kızlarla evlenince sırasıyla büyük hanımına ve ortanca hanımına vaadini tutup tutmayacağını sorar. İkisi de o eski zamanda kaldı, şimdi söylediğimi yapamam der. Küçük hanımına gelen padişah aynı soruyu ona sorar ve zamanı geldiğinde vaadini mutlaka yerine getireceğine dair söz alır: “Padişah bu kez küçük karısını çağırttı. Ona da ‘Hanım, sen bir oğlan bir kız doğuracaktın. Altın perçemli, sırma saçlı olacaktı. Hani ne oldu?’ Küçük karısı ‘Padişahım hele bekle. Bu benim değil Cenab-ı Allah’ın bileceği bir iştir, zamanı gelmeyince belli olmaz. O vakit ben vaadimi yerine getiririm, dedi” (Benek Kaya, 2004, s. 127).

Üç Bacı masalında da padişahın oğlu vaatte bulunan üç kız kardeş ile evlenir. İlk iki kız verdiği sözü yerine getiremez. Küçük kızın da padişahın oğluna saçlarının yarısı altın yarısı gümüş olan bir kız, bir erkek çocuk doğurma vaadi vardır. Padişahın oğlu, küçük karısına verdiği sözü hatırlatınca kız, Allah’ın izniyle vaadinde duracağını söyler (Şimşek, 2001, s. 213).

Her üç anlatıda da kızlar verdiği sözü tutup bir erkek bir kız çocuk dünyaya getirir ancak kıskançlığa maruz kalırlar. Muñluk ve Zarluk destanında Kançayım; rüyasında bir kılıç ile bir küpe görüp bir erkek, bir kız çocuğu olacağına yormuş ve hana çocuk doğuracağına dair söz vermiştir. Kançayım, söz verdiği gibi hamile kalıp göğsü gümüş, poposu altın olan bir kız ile bir erkek çocuk doğurur: “Kançayımın boyuna bala bina boldu. Kançayımın ayı cakındap kaldı. (...) Mastan kempir balanı karayt. Kökürögü kümüş, köçügü altın aydar kökül uul bala. Kızı köçügü altın kökürögü kümüş aydar kökül bolgon” (Akmataliyev vd., 2007, s. 202-204). Kançayım’ın doğum yaptığını duyan altmış kadın, onu kıskanır. Mastan Kempir adlı cadı kadından yardım isterler. Altına düşkün olan Mastan Kempir, altmış kadından altmışar tabak altın alıp çocukları yok edebileceğini söyler. Kadınlar teklifi kabul edince Mastan Kempir yeni doğan bebeklerin yerine henüz gözleri açılmamış iki köpek eniği koyar ve Kançayım’a köpek eniği doğurdun diyerek çıkışı: “Baldarı bekitip koyot. Eki küçüktü etegine salıp, kan-söldön süyköp ubada menen tiygen hanıña eki küçük tubduñ dep illa körsötöt” (Akmataliyev vd., 2007, s. 204). Bu şekilde hile yapan Mastan Kempir, çocukları akan suya bırakıp doğruca çocukların müjdesini bekleyen hana gider ve çocuk doğurmak için söz veren Kançayım’ın iki köpek yavrusu doğurduğunu ağlayarak anlatır: “Barsa Mastan Kampir öngür-öngür ıylap koyot. Senin bir uul, bir kız taap beret degen körör közüñ eki küçük tubdu. Biri kançık, biri döböt” (Akmataliyev vd., 2007, s. 208).

Çember Has Güzel masalında da küçük kız, zamanı geldiğinde vaadini yerine getirip altın perçemli bir oğlan ile sırma saçlı bir kız dünyaya getirir: “Dokuz⁷ ay, dokuz gün, dokuz saat, dokuz dakika sonra padişahın küçük karısından altın perçemli bir oğlanla sırma saçlı, nur yüzlü bir kızı oldu” (Benek Kaya, 2004, s. 127). Padişahın diğer iki eşi, vaadinde duran küçük kızı kıskanır ve Nene Karı’dan yardım isterler. Nene Karı, kadınlardan iki köpek eniği ister. Köpek eniklerini yeni doğan çocukların yerine koyup çocukları evine götürür. Çocuklar büyüyünce de onları dağa bırakır (Benek Kaya, 2004, s. 128).

Üç Bacı masalında küçük bacı padişahın oğluna verdiği sözü tutup hamile kalır: “Tabii o gece kadın hamile kalıyor. Dokuz ay, dokuz gün deyen hesabı saat tamam oluyor” (Şimşek, 2001, s. 213). Küçük bacıları hamile kalınca verdiği sözü tutacak diye telaşlanan iki kız saraydaki cadı kadına gidip yardım isterler: “Ablaları: “Biz n’apalım şimdi?” diyorlar. Cadı karısı diyor ki: “İki tane köpek encâ bulak. Eğer bacınız iki tane çocuk yaparsa biz bu çocukları alalım. Köpek encâni altına koyalım diyor” (Şimşek, 2001, s. 213). Doğum gerçekleştiğinde cadı karı çocukları alıp yerine köpek yavrularını koyar. Çocukları da gizlice saraydan çıkarıp bir sandık içine koyarak akan nehre bırakır: “Cadı karısı da tutuyor, gediyor. Bir sandık yaptırıyor. Çocukların ağızlarına da birer meme veriyor. Bunları götürüp suya atıyor. Sandıkla beraber” (Şimşek, 2001, s. 213).

Anlatılarda yer alan ortak epizotlardan birisi de cadı kadınların hilesine kanan hanın/padişahın köpek eniği doğurdu diye düşündüğü eşini cezalandırmasıdır. Muñluk ve Zarluk destanında Kançayım’ın köpek eniği doğurduğunu duyan Çançarkan çok öfkelenir ve kırk yiğidine Kançayım’ı köpek enikleri ile Aralık ormanına götürmelerini, orada ölüme terk etmelerini emreder: “Kan kırk cigitin çıkırıp buyruk berdi. Eki küçükün Kançayımga kötörtüp Aralıktın tokoyuna abargıla. Oşol tokoydo ölüp ketsin” (Akmataliyev vd., 2007, s. 208).

⁷ Dokuz sayısı için bk. Gülensoy, 1979, 111-121; Schimmel, 2000, s. 177-179; Durbilmez, 2018, s. 49-57; Durbilmez, 2019, s. 64-78.

Çember Has Güzel masalında da padişah doğum yapan küçük hanımının bulunduğu odaya girdiğinde çocuklar yerine köpek enikleriyle karşılaşınca hiddetlenir. Hemen emir verip küçük hanımını saraydan çıkartır. Kalacak yeri olmayan çaresiz kadın cami avlusuna gider. Bütün ahali verdiği sözü tutmayan bu kadının yüzüne tükürür: “Padişah, karısının doğum yaptığını duyunca vaat ettiği çocukları görmek için yanına gitti. Bir de gördü ki çocuk yerine iki it eniği. Hemen emir verdi, karısını saraydan çıkarttı. O da bir cami avlusuna gitti. Herkes onu gördükçe yüzüne tükürdü, hakaret etti” (Benek Kaya, 2004, s. 128).

Üç Bacı masalında da padişahın oğlu, köpek yavrusu doğurduğunu düşündüğü küçük hanımını cezalandırır: “Padişahın oğlu tabii geliyor, bakıyor ki köpek encâ var karısının yanında. Diyor ki: Bunu götürün yedi yolun ağzına, yarı yerine, göğsüne kadar kömün. Gelen geçen yüzüne tükürecek. Tükürmeyene günde bir sopa” (Şimşek, 2001, s. 214).

Muñluk ve Zarlık destanında çocuksuzluk motifi⁸, masallarda ise ikiz çocuk doğurma konusunda söz verme ile başlayan anlatılarda hanların çocuk özlemleri öne çıkar. Çocuksuzluk motifi masallarda anlatının çıkış noktası değildir ancak hanların yıllar geçtiği halde çocuk sahibi olamadığı için evlat hasreti ile yanması bu motifi doğurur. Çocuk hasreti ile yanan han/padişah, yıllar sonra bir tesadüfle evlatlarını görür ancak gerçekleri bilmedikleri için gördükleri çocukların öz evlatları olduğunu anlayamaz. Yıllardır çocuk sahibi olamamanın verdiği acıyı yeniden yaşar. Muñluk ve Zarlık destanında, bir gün Han Çançarkan, Şükürlük Dağı'na ava⁹ çıkar. Bu arada Kayberen ve Kırkçilten, Muñluk ve Zarlık adını verdikleri çocukları sudan kurtarıp Şükürlük Dağı'nda geyiğe emzirterek büyütüştür. Ava çıkan Çançarkan dağda bir erkek çocuk görür ve içi evlat hasretiyle yanarak gördüğü çocuğun güzelliğini eşlerine anlatır: “Gayıptan bala bar dep elden uktum. / Balanın ışığında küydüm, öldüm. / Toolorda altın küçük bala kördüm” (Akmataliyev vd., 2007, s. 210).

Çember Has Güzel masalında da padişah ava çıktığında¹⁰ bir mağarada çocukları görür. İçi evlat hasretiyle yanan padişah bu çocukların kendi çocukları olduğunu anlayamaz ama onları sevgiyle kucaklar: “Padişah bir gün yine ava çıktı. Av ederken o mağaraya rast geldi. Mağaradan içeri girdi. Bir de gördü ki iki tane çocuk kendi kendilerine oynuyorlar. Yanlarına gitti, gözlerinden öptü” (Benek Kaya, 2004, s. 128). Her iki anlatıda da han/padişah çocuklarıyla dağda av yaparken mağarada karşılaşır.

Üç Bacı masalında ise diğer iki anlatıdan farklı olarak yeraltı sakinleri tarafından büyütülen ve sonunda memleketlerine dönen çocukları üvey anneleri görür. Saçlarının yarısı altın, yarısı gümüş olan bu çocukları hemen tanırlar (Şimşek, 2001, s. 216).

Anlatılarda hanın/padişahın öz evlatlarını görmüş olması üvey anneleri endişelendirmektedir. Gerçeklerin ortaya çıkmasından korkan üvey anneler hemen cadı kadından yardım isterler. Muñluk ve Zarlık destanında Çançarkan'ın dağda çocukları gördüğünü söylemesi üzerine gerçeklerin ortaya çıkmasından korkan altmış kadın Mastan Kempir'e gidip ondan yardım ister: “... altmış ayal keleşip Mastan Kempirdi çıkırıp kaday kılabiliriz ene, Köküröğü kümüş, köçüğü altın aydar balanı kan körüptür” (Akmataliyev vd., 2007, s. 210). Mastan Kempir yine altın karşılığında yardım edeceğini söyler ve önce hana gidip dağda gördüğü çocukların dağdaki

⁸ Çocuksuzluk motifi için bk. Akmataliyev, 2001, s. 103; Artun, 2010, s. 136; Dıykanbayeva, 2009, s. 180; Yıldız, 2009, s. 87; Polat, 2008, s. 70.

⁹Av kültü için bk. Çelik, 2019, s. 81-106.

¹⁰ Türk boylarının mitolojik inanç dünyasında dağ ve mağara koruyucu bir işleve sahiptir. Av ise olağanüstü keşiflerin gerçekleştiği belli ritüeller içeren bir etkinliktir.

cinlerin çocukları olduğunu, onlardan uzak durması gerektiğini söyler: “Kup oylonup kulak sal/ Aytkanıma balam kan/ Toodağı cindin balası/ Altın bolup körüngön ... Toolorda cindin balası/ Salıptır sizge tüşüktü” (Akmataliyev vd., 2007, s. 210-211). Hanı bu şekilde korkutmayı düşünen Mastan Kempir öte yandan Şükürlük Dağı’na gidip Zarlık’ın avda olduğu bir zamanda Muñluk ile konuşur. Kendisini Kayberen olarak tanıtan Mastan Kempir; Muñluk’a ağabeyi Zarlık’ın Külmöskan şehrine gidip onun Külsaman adlı atını ve Kurala adlı güzel kızını alıp gelmesini, gelirken de güzel kıyafetler getirmesini söyler: “Zarlık kan barıp kelsin Külmaskanga/ Zarlık kan men pirinin sözün alsın/ Külmastın Gülsamanday atın alsın/ Piriñmin karamatin körgön bugün/ Barıp alsın Kuraladay suluu kızın” (Akmataliyev vd., 2007, s. 216). Dağda yokluk içinde yaşayan ve güzel kıyafetler uman Muñluk, ağabeyi gelince Mastan Kempir’in söylediklerini aktarıp ağabeyini Külmöskan şehrine gitmeye ikna eder: “Zarlık uudan keldi. Akasıga zar-zar kakşap makulday berdi Muñluk. Karındaşın gabin taştay albay barmak boldu” (Akmataliyev vd., 2007, s. 218).

Çember Has Güzel masalında da padişah mağarada gördüğü çocukları eşlerine haber verince üvey anneler gerçeklerin ortaya çıkmasından korkup Nene Karı’dan yardım isterler: “Karlılarıyla otururken gördüklerini onlara anlattı. Karılar hemen Nene Karı’nın yanına gittiler. Durumdan onu da haberdar ettiler. Nene Karı hemen yola revan oldu” (Benek Kaya, 2004, s. 129). Nene Karı mağaraya giderek çocuklara sevimli görünüp erkek çocuğa bir görev verir. Buna göre erkek çocuk bir peri kızı olan Çember Has Güzel’i alıp gelecektir: “Amaan! Sizin işiniz iş değil. Saz çalıyor, siz oynuyorsunuz. Kardeşin dediğimi yapsın da yiğit olduğunu bileyim. Bir yerde Çember Has Güzel var, gitsin onu getirsin de göreyim” (Benek Kaya, 2004, s. 133). Nene Karı böyle deyince kız, kardeşinin yanına gidip Çember Has Güzeli alıp gelmesini ve yiğitliğini ispat etmesini söyler. Oğlan, kardeşinin bu isteği üzerine çaresiz yola koyulur: “Oğlan ertesi gün azığı düzdü yola çıktı” (Benek Kaya, 2004, s. 133).

Üç Bacı masalında üvey anneleri çocukları görüp endişeye kapılırlar. Gerçeklerin ortaya çıkması hâlinde padişahın oğlunun gazabına uğramaktan korkarlar ve doğruca cadı kadına gidip yardım isterler. Cadı kadın, çocukların evine misafir olur. Erkek çocuk evde yokken kıza Umutsuz Dağ’da yaşayan Nurşen Hanım adındaki peri kızından bahseder. Bu Nurşen Hanım’ın balığı, ışığı, ceylanı ve tazısını getirtmesi için kardeşini ikna etmesini söyler. Sihir olan bu varlıkların işlev kazanmasının Nurşen Hanım’ın da getirilmesine bağlı olduğunu söyler. Nurşen Hanım’ın sihirli varlıklarına merak salan kız, kardeşini ikna etmek için uğraşır ve başarır: “Pekiye -diyor oğlan- onun için hiç üzülmeye kardeşim. Ben onu hemen getiririm, diyor” (Şimşek, 2001, s. 217).

Kız kardeşlerin ısrarına dayanamayan kahramanlar erginlenme yolculuğuna çıkmak zorunda kalırlar. Gidenin dönemeyeceği bilinmez diyara doğru yola çıkan kahramanlar, kendilerini olgunlaştıracak pek çok zorlukla karşılaşır. Bu zorluk anında kendilerine Hızır/aksakal yardımcı olur.

Muñluk ve Zarlık destanında Zarlık, Hızır’ın da yardımıyla Külmöskan şehrine gider, Kara Dev’i yenerek Külsaman atı ve Kuralay adlı kızını alıp Şükürlük Dağı’na dönmeyi başarır: “Külmaskan kandığın Zarlıkka beret. Külsaman atın, Kuralay kızını beret. Seksen töögö kımbat baa kiyimder cüktöp, Kuralay kızığa Surkoyon degen atını mingizip, kız köyöönü cönötöt. Zarlıkkın kan kaynataasının ubaktınca kan kılıp ketet. Altay col cürüp turgan cerine cetet” (Akmataliyev vd., 2007, s. 226).

Çember Has Güzel adlı masalda ise oğlan bir aksakalın yönlendirmesiyle Çember Has Güzel'in yurduna varır ve onu taş içerisinden kurtarıp kendi yurduna döner: "Oğlan da kızı getirip Nene Karı'ya gösterdi. Beraberce mağaraya bacısının yanına döndüler" (Benek Kaya, 2004, s. 128).

Üç Bacı masalında da oğlan sihirli yüzükten çıkan Arap'ın yardımıyla Nurşen Hanım'ın balığı, ışığı, tazısı, ceylanı ve en sonunda kendisini getirmeyi başarır: "Oğlan varıyor bakıyor ki ne görsün? Balık oynuyor, ışık yanıyor, tazı ceylanı kovalıyor. Ev çok güzel. Kız kardeşi öyle neşeli. Artık bu Nurşen Hanım ile tanışıyorlar" (Şimşek, 2001, s. 220).

Kahramanların erginlenme yolculuğunu tamamlayıp zaferle dönmesi onların yetkinleşmesini sağlamıştır. Yetkinliğe ulaşan kahraman gerçekleri ortaya çıkaracak güce sahip olmuştur. Muñluk ve Zarlık destanında Çançarkan yine bir gün ava çıktığında bir karacayı takip ederek Zarlık'a ulaşır ve Zarlık ona gerçekleri anlatır. Altmış kadının kıskançlığı yüzünden Mastan Kempir'in kendilerinin yerine köpek eniklerini koyup onları akan nehre bıraktığını, Kayberen ve Kırkçilten'in kendilerini büyüttüğünü, suçsuz olan anneleri Kañayım'ın Aralık ormanında eziyet çektiğini Çançarkan'a anlatır: "Bügün maga kanday carıp tañ atar/ Atabız kandık kılğan beksangir/ Kañayım tapkan bizdey balanı/ Öz atam körgön emes sayamdı" (Akmataliyev vd., 2007, s. 232). Zarlık'tan gerçekleri öğrenen Çançarkan evladına hasretle sarılıp kendinden geçer: "Balasın ööp turat kaytıp-kaytıp/ Bir birin kucaktaşıp ata-bala" (Akmataliyev vd., 2007, s. 232). Evlatlarına kavuşan Çançarkan, kendisine bu acıları yaşatan altmış kadını ve Mastan Kempir'i astırarak cezalarını verir: "Kırk cigit Mastan'ı keldi karmap/ Eki kolun arkasıga bekem baylap/ Ölüşkö celmoguzdun közü caynap/ Ölümgö al celmoguz kelgen anık/ Gunakar altımış birdey zayıp/ Moynuga altımış kıl arkan saldı/ Mastan celmoguzga barı bardı/ Camandık murun kılğan Kañayımga/ Altımış zayıp birge ölüp kaldı" (Akmataliyev vd., 2007, s. 236-238). Çançarkan, suçsuz Kañayım'ı Aralık ormanından getirtip kırk devenin sütünde yıkatarak nikâh kıyar: "Endi Kañayımdı kırk töönün sütünü kirintip kayradan nikalap aldı" (Akmataliyev vd., 2007, s. 238).

Çember Has Güzel masalında ise gerçekleri ortaya çıkaran, kahramanın büyük zorluklarla elde ettiği peri kızı Çember Has Güzel olmuştur. Çocukların hasreti ile yanan padişah yeniden dağdaki mağaraya gider ve çocukları yemeğe davet eder. Ertesi gün üçü de padişahın davetine katılır. Çember Has Güzel, bu davette gerçekleri padişaha anlatır: "Padişahım! Bu gördüğün yavrular, senin kızın ve oğlundur" (Benek Kaya, 2004, s. 135). Gerçekleri öğrenen padişah, evlatlarına kavuşmanın mutluluğunu yaşar. Hemen emir verip suçsuz olan eşini cami avlusundan getirtir. Kendisine ve ailesine bu kötülüğü yapan iki kadını ile Nene Karı'yı kırk katırın kuyruğuna bağlayıp cezalandırır: "Padişah kabahatini anladı. Karısını cami avlusundan alıp saraya getirtti. İki karısıyla Nene Karı'yı da kırk katırın kuyruğuna bağlayıp dere tepe yuvarlattı" (Benek Kaya, 2004, s. 135).

Üç Bacı masalında da peri kızı Nurşen Hanım gerçekleri padişahın oğluna bir yemek davetinde anlatır: "Senin karın köpek encâ doğurmadı. Şu çocuklar da senin. Bak yarı saçları altın, yarı saçları gümüş. Karın böyle vadetmişti, çocukların da böyle doğdu. Baldızların çekemedi, bu çocukları attırdı, diyor" (Şimşek, 2001, s. 223). Gerçekleri öğrenen padişahın oğlu ilkin suçsuz olduğu anlaşılan karısını yedi yol ağzından getirtir: "Padişahın oğlu haber gönderiyor, diyor ki 'O yedi yol ağzındaki kadını hemen çıkarın, götürün.' diyor. Hemen gidiyorlar, kadını çıkarıyorlar. Artık bunu geyindiriyorlar, guşandırıyorlar. Padişah diyor ki 'Kırk gün kırk gece davul çalınacak.' diyor. 'Ben tekrar evleneceğim.' diyor" (Şimşek, 2001, s. 223).

Suçsuz olan eşini getirten padişahın oğlu, diğer kadınlarına ve cadı kadına da hak ettikleri cezayı verir: “Padişah, baldızlarını da çağırıyor, o garyı da çağırıyor, diyor ki: ‘Kırk katır mı istersiniz, kırk satır mı istersiniz?’ diyor. Vallâ kırk satırı nâpalım, kırk katır ver de biner gideriz.’ diyorlar. Onarı kırk katıra bağlıyorlar. Masal da böyle bitiyor” (Şimşek, 2001, s. 223).

Bu üç anlatıda içeriği zenginleştiren ve ortak olmayan epizotlar da söz konusudur ancak anlatıların iskeletini oluşturan epizotlar ortaktır. Ortaklık sadece epizot yapısında görülmez, motif yapılarında da ortaklıklar söz konusudur. Anlatılarda; maden (altın, gümüş), cadı kadın, Hızır/aksakal, olağanüstü varlık, ceza, kırk sayısı, köpek eniği, dağ, av, mağara motiflerinin ortak olduğu tespit edilmiştir. “Muñluk ve Zarlık” destanı ile “Çember Has Güzel” ve “Üç Bacı” masalları arasındaki ortak motifleri ve motiflerin anlatı içerisinde ne şekilde yer aldığını aşağıdaki tablo ile özet olarak göstermek mümkündür:

Motifler	Muñluk ve Zarlık	Çember Has Güzel	Üç Bacı
Söz verme	Kaçayım, bir erkek bir kız çocuğu doğuracağına söz verir.	Küçük kız kardeş, bir erkek bir kız çocuğu doğuracağına söz verir.	Küçük kız kardeş, bir erkek bir kız çocuğu doğuracağına söz verir.
Çocuksuzluk	Çançarkan’ın altmış hanımından hiç çocuğu olmaz.	Yıllar geçmesine rağmen padişahın bir çocuğu olmaz.	Yıllar geçmesine rağmen padişahın oğlunun bir çocuğu olmaz.
Altın ve Gümüş	Kaçayım göğsü gümüş, poposu altın olan bir kız bir erkek çocuk doğurur.	Küçük hanımı, padişaha altın perçemli bir oğul ile sırma saçlı bir kız doğuracağına söz verir.	Padişah oğlunun çocuklarının saçlarının yarısı altın yarısı gümüşdür.
Cadı Kadın	Mastan Kempir	Nene Karı	Kocakarı
Hızır/Aksakal	Hızır	Aksakal	Arap
Nikâh	Çançarkan, Kaçayım’ın suçsuzluğunu anlayınca onu kırk devenin sütünde yıkayıp ona ak nikâh kıyar.	Padişah, küçük hanımının suçsuzluğunu anlayınca ona yeniden nikâh kıyar.	Padişah oğlu, küçük hanımının suçsuzluğunu anlayınca ona yeniden nikâh kıyar.
Olağanüstü Varlık	Kayberen, Kırk Çilten	Peri Kızı Çember Has Güzel	Peri Kızı Nurşen Hanım
Ceza	Çançarkan suçlu olan altmış kadını ve Mastan Kempir’i astırır.	Padişah suçlu olan iki kadını ve Nene Karı’yı kırk katırın kuyruğuna bağlar.	Padişahın oğlu, suçlu olan iki kadını ve Kocakarı’yı kırk katırın kuyruğuna bağlar.
Kırk Sayısı	Çançarkan, Kaçayım’ı kırk devenin sütünde yıkar.	Padişah, suçluları kırk katırın kuyruğuna bağlar.	Padişahın oğlu, suçluları kırk katırın kuyruğuna bağlar.
Köpek Eniği	Mastan Kempir, çocukların yerine iki köpek eniği koyar.	Nene karı çocukların yerine iki köpek eniği koyar.	Kocakarı çocukların yerine iki köpek eniği koyar.
Issız Yere Terk Etme	Muñluk ve Zarlık’ı Şükürlük Dağı’ndaki Kayberen ve Kırkçilten korur.	Nene Karı, padişahın çocuklarını dağa bırakır ve çocuklar dağda Allah tarafından beslenir.	Kocakarı, çocukları sandığa koyup suya atar.
Av	Çançarkan ava çıktığında göğsü gümüş arkası altın bir karacayı takip ederek çocuklarına ulaşır.	Padişah ava çıktığında tesadüfen çocuklarının olduğu yere gider ve onları görür.	-
Mağara	Muñluk ve Zarlık bir mağarada yaşamaktadır.	Padişahın oğlu ve kızı bir mağarada yaşamaktadır.	-

Tespit edilen bu ortak motifler, Türk boylarının inanç ve kültür dünyasının izlerini taşımaktadır. Motiflerin anlatılar içerisindeki işleniş biçiminin de ortak olması bu üç metni içerik olarak birbirine bağlamaktadır.

Geniş bir coğrafyaya yayılmış olan Türk boylarının yarattıkları sözlü kültür ürünleri arasında güçlü benzerlikler olduğu bilinmektedir. Bütün Türk boylarının sözlü kültür ürünleri üzerine yapılacak kapsamlı bir çalışma, Türk kültür birliğinin açık bir delili olacaktır. Çünkü geniş bir coğrafyaya yayılmış olan bu Türk boyları ortak bir geçmişe sahiptir. Dolayısıyla yaratılan ve aktarılmaya devam eden sözlü kültür ürünlerinin birbirlerine bu kadar benzemesi, neredeyse aynı işlevleri üstlenmesi şaşırtıcı değildir. Bu benzerlik, Türk boylarının nerede yaşarsa yaşasın kopmaz bağlarını göstermektedir.

Sonuç

Bu çalışmada ele alınan ve Kırgız Türklerine ait olan “Muñluk ve Zarlık” destanı ile Türkiye Türklerine ait olan “Çember Has Güzel” ve “Üç Bacı” masallarının iskeletini oluşturan epizot yapısı, öne çıkan motifler ve şahıs kurgusu ortaktır. Üç anlatının da ortak bir anlatı iskeleti üzerine kurulduğu görülmektedir. Buna göre anlatılarda ana olay örgüsü şu şekildedir:

1. Han/padişah olağanüstü işler gerçekleştireceği konusunda söz veren kız/kızlarla evlenir.
2. Kızlar söz verdiği gibi bir erkek bir kız çocuk doğurur.
3. Hanın/padişahın diğer kadınları bu durumu kıskanıp cadı kadının yardımıyla çocukların yerine iki köpek yavrusu koyarlar.
4. Cadı kadın çocukları suya/dağa bırakır.
5. Hanımının köpek yavrusu doğurduğunu öğrenen han/padişah, hanımını cezalandırır.
6. Çocuklar olağanüstü bir şekilde büyürler.
7. Han/padişah av esnasında dağdaki mağarada çocuklarını görür.
8. Üvey anneler gerçeklerin ortaya çıkmasından korkup cadı kadından yardım isterler.
9. Cadı kadın erkek çocuğun gidenin dönmeyeceği bir yola gitmesini sağlar.
10. Erkek çocuk tüm zorlukları yenerek dönmeyi başarır.
11. Han/padişah gerçekleri öğrenir.
12. Han/padişah cadı kadını ve diğer kadınlarını (Masallarda bu kadınlar çocukların teyzeleridir) cezalandırır, suçsuz olan hanımına yeniden nikâh kıyar.

Bu ortak epizot yapısı üç anlatının da iskeletini meydana getirmektedir. Bu epizot benzerliğinin yanı sıra anlatılarda yer alan motiflerin çoğu da ortaklık arz etmektedir. Altın ve gümüş motifi, hanın/padişahın çocuklarının saçları yahut vücudunun bir kısmının altın ve gümüş olması şeklinde anlatılarda işlenmektedir. Köpek eniği motifinin metinlerde ele alınışı da ortaktır. Cadı kadın, çocukların yerine gözleri açılmamış iki köpek eniği koyar. Üç anlatıda da kıskanç üvey anneler yüzünden çocuklar cadı tarafından anne babalarından ayrılır. Olağanüstü varlıkların yardımıyla dağdaki mağarada büyürler. Han/padişah bir av sırasında çocukları ile karşılaşır. Gidenin dönmediği gizemli topraklara giden erkek çocuklara Hızır/aksakal yardımcı olur. Gerçeklerin ortaya çıkması sonucu han/padişah suçluları kırk katırın kuyruğuna bağlayarak onlara ceza verir. Suçsuz hanımına yeniden nikâh kıyar. Görüldüğü gibi motiflerin anlatılardaki işlevleri ve ele alınışı da benzerlik göstermektedir.

Bu benzerliklerin meydana gelmesini sağlayan etken, ortak inanç ve kültür dünyasıdır. Kökü Orta Asya'ya dayanan inanç ve kültür kodları ve bunların anlatılardaki izleri, Türk dünyasını meydana getiren Türk boylarının ortak hayat tasavvurunu ve kültürel yapısını ortaya koyması bakımından önem arz etmektedir. Ortak manevi köke bağlı olan Türk boylarının gelenek içerisindeki üretimleri olan bu anlatılar, geçmişten bu yana özünü muhafaza ederek modern kültür içerisinde de varlığını sürdürmek suretiyle kültürel ortaklığın devamlılığını sağlamıştır. Türk sözlü geleneğinin içerisinde meydana getirilen bu anlatılar, Türk boylarının temel kültürel değerlerini ve inançlarını geçmişten geleceğe taşımak suretiyle modern kültürün sağlam bir köke dayalı olarak gelişmesini sağlamaktadır. Böylece aynı kültürel köke bağlı bulunan kardeş Türk boylarının duygu ve düşünce ortaklığı da pekişerek güçlenmektedir.

Kaynaklar

- Akmataliyev, A. (2001). *Kırgız folkloru ve tarihî kahramanlar*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Akmataliyev, A., Musakov, M. ve Orozova, G. (2007). *Kırgız destanları II*. (C. Turgunbayev, Akt.) Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Alptekin, A. B. (1997). Kazakistan'da anlatılmakta olan Dede Korkut ile ilgili efsaneler. V. *Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi/Halk Edebiyatı Seksiyon Bildirileri I*, s. 23-33. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Artun, E. (2010). *Türk halkbilimi*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Benek Kaya, A. (2004). *Has bahçenin gülleri/Sivas masalları*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Brudniy, D. ve Kasımbek E. (2017). *Kırgız masalları ve efsaneleri*. (Cengiz Buyar ve İlmira Ragibova, Çev.) İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları.
- Çelik, A. (2019). *Dede korkut anlatılarından xxı. yüzyıla avcı folklorundaki süreklilik ve dönüşümlerin ekoeleştirel bir analizi, Ekoeleştiri Folklor ve Edebiyat İncelemeleri* (Adil Çelik ve Altuğ Ortakçı, Ed.), Konya: Kömen Yayınları, s. 81-106.
- Dıykanbayeva, M. (2009). *Kırgız atalar kültü ve Kırgız atalar kültürünün yaşayan kültüre etkileri*. GÜ SBE DKT: Ankara.
- Doğan, S. (2009). *Kırgız masalları metin-inceleme*. YLT, Ankara: Gazi Üniversitesi.
- Durbilmez, B. (2017). *Gelenekli Türk anlatıları*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Durbilmez, B. (2018). *Türk dünyası kültürü -1. 2. Baskı*, İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Durbilmez, B. (2019). *Türk dünyası kültürü -2*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Duymaz, A. (2006). Afganistan Özbeklerinin bilmeceleri ile Anadolu sahası bilmecelerinin ortak yapı özellikleri üzerine. *Prof. Dr. Saim Sakaoğlu'na Armağan*, s. 470-480.
- Erol, Ş. S. (2013). Kırgız destan geleneği. Folkloristik. *Prof. Dr. Süleyman T. Kayıpov Armağanı*, Ankara: Hâkim Yayınları, s. 251-284.
- Esin, E. (2001). *Türk kozmolojisine giriş*. İstanbul: Kabalcı.
- Gülensoy, T. (1976). Türklerde dokuz sayısı. I. *Uluslararası Türk Folklor Kongresi Bildirileri*, C.IV, Ankara: KTB, s. 111-121.
- Kaya, D. (1973). Bir Hafik masalı: Çember has güzel. *Sivas Folkloru*, 5-6, 20-22.
- Kaya, D. (2015). *Kırgız destanları*. Erzurum: Salkım Söğüt Yayınları.

- Oğuz, Ö. (1999). Türk halkbilimi çalışmalarında eş metin (varyant) ve benzer metin (versiyon) sorunu. *Millî Folklor*, S. 42, s. 2-5.
- Polat, K. (2008). *Beşikten mezara Kırgız Türklerinde gelenek ve inanışlar*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Sakaoğlu, S. (1998). Altay ve Türkiye Türklerinin bilmecelerinde tabiat olaylarının anlatılması. *TDED*, C. XXVIII, s. 435-444.
- Schimmel, A. (2000). *Sayıların gizemi*. (Mustafa Küpüşoğlu, Çev.) İstanbul: Kabalıcı Yayınları.
- Şimşek, E. (2001). *Yukarı Çukurova masallarında motif ve tip araştırması*. 2. Cilt. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Yıldırım, D. (1998). *Türk bitiği, araştırma/ inceleme yazıları*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Yıldız, N. (2009). Türk destanlarında çocuksuzluk. *Millî Folklor*, S. 82, s. 76-88.

Extended Abstract

The narratives filtered through the imagination of a society reflect material and spiritual culture, thought systems and beliefs of the society from which they emerged. In this respect, written and oral narratives are cultural conveyors. Tradition is passed down to the future through repetition and reproduction through these narratives. The common cultural memory of nations remains alive by being transferred through literary narratives. In addition, fellow tribes, which have a common cultural background, can create narratives that are the product of the mutual culture in different geographies and that contain similar cultural codes, belief values, and motifs.

This study argues that the common cultural structures create similar narratives. Data detection, analysis, and comparison methods were used in the study. First, introductory information about the narratives was given, then the episode structure of all three narratives was extracted, and the motifs in the narratives, most of which reflect mythological belief values, were determined. The common episodes and motifs in the narratives were analyzed. The common episode and motif structure in three different narratives belonging to two Turkish tribes belonging to the same Turkish culture was evaluated. The first of these narratives is the epic named “Muñluk and Zarlık”, which belongs to the Kyrgyz Turks and is woven with archaic elements. The others are the tales named “Çember Has Güzel” and “Üç Bacı”, which belong to the Turks of Turkey and contain the mythological beliefs of the Turks.

The epic of Muñluk and Zarlık is a narrative that contains mythical elements with a fairy tale narration at times. Formed and transmitted in the oral tradition, this epic was printed in the cities of Ufa, Orenburg, and Kazan at the end of the 19th century with Arabic letters. Similar texts in the Kyrgyz field were compiled from Ümöt Moldo, Muratalı Kurankeyev, Barpı Alikulov, and Kaçkanak Salıbayev. In addition, it was compiled and recorded as a fairy tale from Nurdöölöt Samsaliyev and Bübü Baysınova. These narratives were compiled and written down by the Folk Literature Works Collection and Research Committee within the Kyrgyz Academy of Sciences and transferred to the “manuscripts” section. Barpı Alikulov’s narration of the Muñluk and Zarlık epic was translated into Turkish by Castegin Turgunbayev and published by the Turkish Language Association in 2007 as part of the “Detection of the Epics of the Turkic World, Translating and Publishing in Turkish Project”. The study was prepared by Gülbara Orozova and examined by Abdıldacan Akmataliyev. This study is based on B. Alikulov’s narrative of Muñluk and Zarlık epic. The epic is a mix of verse and prose consisting of 1030 lines. The number of syllables in each line varies between 7 and 8.

Compared with the epic Muñluk and Zarlık, this tale numbered 223 and 239 in the Eberhard-Boratav Type Catalogue and 707 in the Aarne-Thompson Type Catalogue is a narrative that has become widespread in different regions of Anatolia with different names and minor content differences. Here, only information about the texts to be used in the study is presented. This narrative was recorded as “Çember Has Güzel” in Sivas region and “Üç Bacı” in the upper Çukurova region. The tale of Çember Has Güzel was published by Doğan Kaya in the 5th and 6th issues of the magazine named “Sivas Folkloru” in 1973. Later, it was published in the work titled Has Bahçenin Gülleri/Sivas Masalları prepared by Ayşe Benek Kaya. The tale named “Üç Bacı” was compiled by Esmâ Şimşek from Selbi Diyaroğlu in 1990 and included

in her doctoral thesis named “Yukarı Çukurova Masallarında Motif ve Tip Araştırması”, and the study was published by the Ministry of Culture in 2001.

The main episode structure of the three narratives discussed is almost the same. Based on this common episode structure, the content of the narratives is as follows: The Khan/Sultan got married to the girl/girls who had promised to do extraordinary things. As the girls promised, they gave birth to a baby girl and a baby boy. The other wives of the khan/sultan got jealous of this situation, and with the help of the witch woman, they replaced the children with two puppies. The witch left the children in the water/mountain. Learning that his wife gave birth to puppies, the khan/sultan punished his wife. The children grew up phenomenally. During the hunt, the khan/sultan saw his children in the cave on the mountain. The stepmothers worried that the truth would come out and asked the witch for help. The witch made the boy follow a path where no one could return. The boy managed to return by overcoming all the difficulties. Then the khan/sultan got to know the truth. The khan/sultan punished the witch woman and other women (in fairy tales, these women are the children's aunts), and he married his innocent wife again. This content is found in all three narratives with minor differences. In addition to these basic episodes, each narrative has its typical episodes.

Prominent motifs, such as the episode structure of the narratives, also have similar/common features. In narratives, promising, childlessness, gold and silver, witch woman, Hızır/Aksakal, marriage, great wealth, punishment, the number forty, abandonment to a deserted place/water, hunting, cave, dog puppy motifs are prominent and have similarities in the way they are handled. These narratives that appeared in different geographies are remarkable in that they deal with the elements in the mythological belief systems and social life of the Turks with a similar and even the same fiction. With this study, a new work will be added to the studies on comparative literature and the Turkish world, and the diversity of examples in these fields of study will increase.